

ИСТОРИЧЕСКО РАЗВИТИЕ НА ФУНКЦИИТЕ И ТИТУЛАТУРАТА НА ОРГАНИТЕ НА МЕСТНО САМОУПРАВЛЕНИЕ ПРИ БЪЛГАРИТЕ КАТОЛИЦИ В СЕВЕРНА БЪЛГАРИЯ ЗА ПЕРИОДА 1700-1878 Г.

Радослав Спасов

Развитието на местното самоуправление на католическата общност в земите между Стара планина и Дунав за периода 1700-1878 г. е процес, при който се преплитат средновековните традиции на старите католически рударски центрове, павликянските идеи за управление на обществото, (защото част от павликяните приемат католицизма през седемнадесетото столетие), догматиката на римската църква и административната уредба в Османската империя.

Идеал в първите павликянски общини е възстановяването на старото християнство, основано на принципа на социално и имуществено равенство. Тези религиозни общини са създадени още в самото начало

на разпространение на ереста. Начело стоят избрани ръководители, които се занимават с проповедническа и богослужевна дейност. Те се отличават от останалите само със своята по-добра духовна подготовка, а по начин на живот, облекло и храна, са напълно равни с тях. Така еретиците искат да подчертаят, че не е нужно да съществува привилегировано съсловие, различно от обикновените членове на общината.¹

През Средновековието изборът на ересиарх в павликянските общини става чрез ритуал, при който кандидатите се нареждат в кръг и започват да подхвърлят „първородния син на жена“, докато той издъхне в ръцете на някой от претендентите. Така последното издихание се приема за „божи знак“ и съответният кандидат получава правото да бъде „Свети дух“ и „Предводител на тялото Христово“. Избраният от Господ взема и част от качествата на жертвата и останалите последователи на еретическото учение полагат клетва „в името на еднородния“ син.²

Оскъдните сведения за хората, които са натоварени с отговорността да бъдат водачи и представители на павликянските общини за периода от средните векове до началото на католическата пропаганда в българските земи, могат да бъдат допълнени с впечатленията на първите мисионери. Членовете на еретическата община, които знаят малко да четат, получават една тояга и правото да бъдат свещеници. Тяхната функция

1 Ангелов, Д. *Богомилството*. С., 1993., с. 84.

2 Радева, Д. Павликянският дуализъм – архетип и повторения. – *История*, 1998, кн. 4-5, с. 58.

е да благославят браковете като свързват ръцете на младоженците и изговарят молитви наизуст. Освен сватбените, тези жреци извършват и подобни на кръщение ритуали, при които допират със свещ четирите страни на главата на кръстения.³

Сналагането на османската власт в българските земи се променя структурата на обществото на покорените народи. Немюсюлманските поданици на султана са в подчинено положение – рая. Въпреки това цялото население не е поставено в еднакво състояние, тъй като чуждата власт създава категории население със специален статут, което се ползва с различни привилегии като войнуци, доганджии, мартолови и др.⁴

За периода XV-XVIII в. българската селска община рядко признава неограничено еднолично ръководство. Тя се представлява от няколко човека, наричани селски първенци или старейшини. Те осъществяват връзките с османската власт и всички външни за общността контакти. През разглеждания период броят на селските първенци не е регламентиран официално. По традиция по-многолюдните села излъчват и повече представители, които се избират сред по-заможните възрастни мъже. По-известнититулатури, свързани с местното самоуправление са: кметове, кьойбашии, кнезове, примикюри и банове.⁵

В изворите за разглеждания период тези длъжности вече

3 Милетич, Л. Нашите павликяни. – СБНУК, 19, 1903, с.23.

4 Милев, Н. *Католишката пропаганда през XVII век.* С., 1914, с.25. Авторът посочва, че тези привилегии не бива да се преувеличават.

5 Грозданова, Ел. *Българската селска община през XV-XVIII век.* С., 1979, 65-66.

имат нов смисъл, различен от този, който са имали през Средновековието.⁶ Те се редуват и дублират, често като синоними с нововъведените длъжности: кьойбашии, махалебашии, кетхуди (кехаи), векили, коджабашии, чорбаджии, мухтари и др.⁷ С установяването на османците на Балканите и през последвалите столетия налагането на чуждата власт е съпроводено от сложен процес на контакти, взаимни влияния и развитие на местни и привнесени отвън институции, традиции и форми на обществен живот. Започват да действат различни териториални, професионални, религиозни и други общности на населението, като това определя тяхното самоуправление.⁸

В привилегировано положение са поставени жителите на Чипровци, което е известен център на рудодобива още от Средновековието. Властта на султана в селището е съсредоточена в ръцете на един управител – губернатор (governatore), като важно място в обществото имат и княжеските фамилии⁹, от чиито

6 Грозданова, Ел. Българските общини и самоуправление през периода на османското владичество (XV-XVIIIв.). – Във: *Национална научна конференция "Българската община и местното самоуправление-възрожденски традиции" – Пазарджик, 11-12 октомври 2000 г.* С., 2001, с.17.

7 Пак там, с. 17.

8 Грозданова, Ел. Форми на представителство на различни териториални, професионални, религиозни и етнически общности под османска власт. – Във: *Представата за "другия" на Балканите.* С., 1995, 81-90.

9 В случая разпространеното название на селските първенци – кнезове, е свързано с претенции за знатен произход от издгаци се представители на местния католически елит. Впоследствие някои от тях биват дарени с титли от Хабсбургите.

среди излизат едни от най-видните представители на българския католически елит през XVII век.¹⁰ От началото на седемнадесетото столетие са и първите сведения за социална диференциация в селата на павликяните. Така например, налице са данни, които третираат обществените отношения в конфесионалната група на българите католици. На осми март 1631 г. част от първенците на католическите села се обръщат до Конгрегацията за разпространение на вярата. Тук се четат имената на подписалите се: Станислав от Лъжане, Тома Радов от Белене, Бартоломео Петкони – капелан на Петокладенци, Петко Стоянов от Маринополци – „кон съм бил поп у реченото село са сви кметове горне писмо“ и Стефано Николо от Калугерица.¹¹

Титлата „кмет“ е останала от времето на средновековната българска държава, но през XV-XVIII в. вече има смисъл на селски старейшини, които до този момент изпълняват разнообразни функции в своите села. Първата от тях е отговорността пред държавната хазна. Те спазват определените от официалната власт нареждания за размера на данъка, който общината трябва да плати и се задължават да съберат и предадат налога в срок. Гарантират с личното си имущество задълженията към фиска и вземат участие в разпределянето на данъчната тежест между членовете на общината. Един от известните примери е графският род Пейчевичи. – бел. ред.

10 Милев, Н. *Католишката...*, с. 25. Титлата *governatore* е дадена и на Франческо Марканич, а Петър Богдан дори е наречен граф.

11 Пак там, с. 27.

Длъжни са да оказват необходимото съдействие на официално назначените събирачи на данъци и сами събират някои от задълженията към ползвателя на земята или държавата. Явяват се пред шериатския съд при отчитането на данъчните задължения. Грижат се за целостта на общината, разпореждат се с имуществото на избягалите нейни членове, носят отговорност пред всички, защитават интересите им при налагането на големи данъци и носят всички тежки последствия от неизпълнението на задълженията към хазната.¹² След Освобождението „кмет“ продължава да се припокрива с представата за селски първенец. През XIX в. кметовете или т. нар. мухтари са включени в държавната администрация.¹³

Свещениците също участват дейно в управлението на общността. Те оглавяват списъците в данъчните регистри на села и махали. Заедно с кметовете и чорбаджиите присъстват в шериатския съд като свидетели или представители на своите енориаши. Подобно на кехаите и чорбаджиите, духовниците са натоварени със задължението да се грижат за всичко необходимо на преминаващите през селата пътници.¹⁴

Водещата роля на първенците от Чипровци за развитието на обществените отношения личи и от кореспонденцията им с органите на Римската курия.

12 Грозданова, Ел. *Българската селска...* 101-103.

13 Пак там, с. 75.

14 *Положението на българския народ по време на османското владичество*. С., 1986, с. 58. Описанието е дадено от Петър Богдан Бакшев през 1640 г.; Грозданова, Ел. *Българската селска...*, с. 86.

В писмо до Конгрегацията за разпространение на вярата от 1634 г. са дадени тринадесет имена, които са обозначени като „комунита“. В писмо на Антиварския епископ Джорджо Бианки от 1637 г. се споменава, че по време на неговото посещение в българските земи е посрещнат от целия народ и от неговите първенци.¹⁵ Освен познатите титли, които се дават на по-първите хора в конфесионалната група, се среща и определението „капитани“, характерно най-вече за българите католици от Северозападна България. През 1644 г. в град Крайова се намират двама капитани от Чипровци – Андрей и Янкул.¹⁶

За разлика от градската структура и управляващите органи на чипровчани, то за покатоличени павликяни от началото на седемнадесети век се очертава типичната формула за управление на земеделските общини, в които ясно е отбелязано първостепенното значение на някои от членовете на селския колектив – това са кметове и първенци.¹⁷ За село Трънчевица са отбелязани трима души, срещу чиито имена е дадено определението

„кмет“, а именно Добре Папурко, Нечо Рахнов и Неделко
 15 *Документи за католическата дейност в България през XVII век.* Съст. Б.Примов, П. Сарийски, М. Йовков. С., 1993, с. 27.

Духовникът не споменава титлата на първенците, а ги назовава „сари“ – глави.

16 *Acta Bulgariae ecclesiastica ab. d 1565 usque ad .a 1799.* Ed. E. Fermendzin. Zagrabiae, 1887, p. 149; Срвн. Милев, Н. *Католишката...*, с. 30. Тук е цитирана една грамота на влашкия воевода Антоний от 1669 г., в която Яков от Чипровци е носител на титлата „капитан“.

17 Милев, Н. Български лични и семейни имена от XVII век. – *ИНЕМ*, 1, 1921, № 3-4, 160-162.

Драгойов. Освен тях в списъка е добавено и „все кметове“. Не е изяснена функцията на тримата, срещу чиито имена е записана титулатурата кмет. По-интересен е фактът, че в селото има още хора, които носят същата титла, без изрично да са посочени техните имена. Задълженията на първите трима към общинските дела вероятно е с по-голяма тежест пред тази на останалите, тъй като те все пак са изписани на първо място и с имената и фамилиите си, докато другите са бозначени като „остали кметове и все село.“ За селата Ореш и Долно Лъжане е отбелязан само по един човек, който изпълнява функцията на кмет – за първото село това е Петко, а за второто Стойчо Недов. За селата Горно Лъжане и Маринополци също е отбелязано, че са покръстени със всички кметове. В Брестовец за кмет е отбелязано името на Драгано, определението всички кметове съществува и тук. В Барносово е поставено само името на един кмет – Дабчо Добродушков, а не са отбелязани други селски първенци, вероятно защото селото е малко и покръстените павликянски семейства тук са шест. В Тележане освен поп Роман, са отбелязани и всички кметове. Вероятно тук представителни функции изпълнява селският свещеник.¹⁸ Тъй като в някои от селата начело стои името само на един кмет, а останалите са отбелязани общо, то тяхната роля може би е само представителна. Интересен е фактът, че в част от селата няколко души изпълняват ролята на кметове – най-вероятно се явяват като колективен орган на селската община пред мисионерите, респективно и пред

18 Пак там, 160-164.

османската власт.

Всведенията на Петър Богдан Бакшев от 1640 година, когато прави прочутата си обиколка на българските земи, са отбелязани ролята и мястото на най-просветения човек в павликянската община – свещеника. Католическият мисионер признава, че съществуват и хора, които не знаят тези обичаи, и които според павликяните са големи невежи. Те остават като противоположност на тези, които все пак могат да четат и знаят някакви молитви наизуст. За разглежданата епоха и елементарната грамотност е белег за по-издигнато положение в обществото на фона на всеобщата безпросветност. Показателни са и жреческите функции, с които е натоварен лидерът на селската общност.¹⁹ За образования католически мисионер е необичайно тайнствата да се извършват от един слабо грамотен свещеник, още повече, че неговите функции в селската община освен чисто религиозни (изпълнени с много реликти, останали от еретическото минало и вече не представляващи стройна обредна система), са и управленски. Познания по четене и наизустените молитви издигат духовника до положението на един от първите хора сред павликяните и той заема ключово място в определянето на колективната съдба на своето паство.

Осемнадесетото столетие е времето, през което функционирането на павликянските общини продължава да бъде близко до това на православните. Чуждите

¹⁹ Димитров, Б. *Петър Богдан Бакшев – български политик и историк от XVII век*. С., 2001, с.135.

духовници титулуват хората, които стоят начело на католическите села с определението „сари“ – глави.²⁰

Тази тенденция се запазва и до средата на века. През 1746 г. са посочени имената на т. нар. „глави“, които са: Димо, Койо, Драган, Стоян Нешков, Стоян Балйов, Братан и всички други първенци на селата.²¹

В началото на XVIII век е много трудно да се организира регулярен религиозен живот в Никополска епархия, с оглед на вече отрицателното отношение на османските власти и нежеланието им да допускат католически духовници в енориите.²² Независимо от недостатъчния брой на мисионерите, те постепенно започват да упражняват функцията на регулатор на отношенията между селския колектив и неговите старейшини. Енорийският свещеник изпълнява ролята и на представител на своите пасоми пред османските власти. Мисионерите започват да се налагат като носещи отговорността пред административните органи заедно с първенците от населените места.

Показателен е примерът от 1766 година с епископ Пулиези, задържан заедно с двама свои духовници и шестима от беленските първенци, набеден, че копаейки основи за църква в Белене, искат да направят тунел²³ под

20 В писмо на Архиепископа на Дубровник от 24 август 1746 г., чието име трудно се чете, са споменати „сари de villagi di Bulgaria“ – глави на селата в България – А. Р., S. R., V. 4, p. 210.

21 Ibid, p. 214. В писмо от 26 май 1746 г., писано в Русе, но името на автора не се чете.

22 Скоро след войната със Свещената лига, Чипровското и др. въстания в подкрепа на австрийците и големите преселения от края на XVII-началото на XVIII в. – бел. ред.

23 Милетич, Л. Нашите ... с. 74.

Дунав, за да избягат при австрийците. Несправедливо обвинени за организиране на заговора са епископът, двама от мисионерите и шестима от първенците в селото, които най-вероятно са с най-голям авторитет и затова са подведени под отговорност. През 1781 г. Никополска епархия е поверена на Ордена на пасионистите, чиито мисионери, пристигайки на следващата година в диоцеза, осъществяват първите си контакти с чорбаджиите, които стоят начело на католическите селски общини. В писмо от 28 май 1782 година отец Джакомо Сперандио описва как той и отец Франческо Ферери са приети от селските чорбаджии в Ореш и Трънчевица. Пристигайки в първото селище, те са посрещнати от „quattro ciurbagi“ (четирима чорбаджии), които той определя като „capì del villaggio“ (първенци на селото). Двамата мисионери са поканени на специално приготвен за тях обяд от населението, след което се отправят към последната спирка на своето пътуване – Трънчевица. Тук, след отслужената от тях литургия, присъстват на вечеря заедно с двадесет и четирима от първенците на селото.²⁴ Докато селските първенци в Ореш са титулувани в писмото на отец Джакомо Сперандио като „чорбаджии“ и техният брой е точно посочен – четирима и са определени като глави (водачи), то представителите в Трънчевица са двадесет и четирима и не са дадени техните длъжности – най-вероятно са по-издигнатите и по-заможни членове на

24 Писмото се намира в Архива на Генералното настоятелство на пасионистите в Рим – AGCP, A. IV-III/ 3-2,1-6; Срвн. Милетич, Л. *Нови документи по миналото на нашите павликяни*. С., 1905, 88-89.

общността. В края на осемнадесетото столетие вече функционират и първите представителни органи сред приелите католицизма павликяни. Те действат и като представителство между селските общини при решаване на възникнали проблеми с други конфесионални групи и сановниците от османската административна система.²⁵

Друг показателен случай е с мисионерите Бонаventura Паолини и Никола Отавиани, задържани от турския управител на Свищов. Поводът – отец Никола приема в лоното на католицизма православна жена, която иска да сключи брак с младеж от село Ореш. Православните първенци в Свищов реагират остро на тази смяна на конфесионална принадлежност и отправят искане към местния турския управник да накаже католическите мисионери. Османският сановник заповядва да арестуват отец Никола в Ореш и отец Бонаventura в Белене и да ги затворят. За преговори с православните първенци е изпратена депутация от павликянските села. Парламентьорите се отправят към къщата на хаджи Ненко чорбаджи, където са и другите първенци на свищовската православна общност. Той носи титлата „syndako”.²⁶ Вероятно е представител на своята общност пред османските власти и изпълнява регулаторни функции. След решаване на възникналия спор, свищовският управител освобождава мисионерите и наказва католическата депутация с глоба от 700 гроша. Така първенците на католическото вероизповедание

25 Милетич, Л. Нашите... с. 83.

26 Пак там, с. 83. Милетич е превел титлата като градски надзирател, но точният превод е кмет.

изпълняват своите представителни функции при решаването на един твърде комплициран въпрос. В края на осемнадесети век заедно с първенците на католическите села в ръководенето на общинските дела започват да играят роля и чуждите мисионери. За решаване на възникналите проблеми вътре в селото, заедно със старите норми на общинско управление и наложените от османското законодателство закони в империята, вече влияят и догмите на католическата религия.

Общинска структура вероятно съществува при българите католици в Никополска епархия още преди емиграцията във Влашко по време на Руско-турската война от 1806-1812 г. Част от павликяните се установяват в Чопля (около Букурещ), където руските военни власти дават известна автономия на новозаселилите се. Един от първенците е избран за селски чорбаджия (кмет), а други четирима или шестима съселяни са негови съветници. В началото всички са доволни от общественото управление, но скоро започват раздори. Кметът Татоев управлява без да се съобразява с мнението на съветниците. Той се отнася към всички като към свои слуги. Негодуванието на членовете на общината кара епископ Ферери, който е в Букурещ, да се намеси енергично, за да се избере друг управник на мястото на Татоев.²⁷

Посочените по-първи хора най-вероятно са някои

²⁷ Дойнов, Ст. *Българското национално освободително движение 1800-1812*. С., 1979, 112-127; Същият. *Българите и руско-турските войни 1774-1856*. С., 1987, 65-78; Срвн. Милетич, Л. *Нашите...* с. 86.

от по-заможните членове на селището. Човекът, който се заема да ръководи общите дела и да представлява другите пред властите, е наречен чорбаджия (çorbacı). Терминът замества съществувалите досега наименования като „господари, князе и боляри“, които до този момент са отбелязвани по този начин за да се спази традицията, а не толкова да се покажат някакви действителни правомощия на лицето. Тези понятия постепенно биват заместени от определението „чорбаджии“, което се налага за градските и селските управници.²⁸

Названието „чорбаджия“ е широко разпространено в българските земи под османска власт през втората половина на осемнадесети век. Членовете на общността, които носят тази титла, принадлежат към по-издигнатия слой от българското общество. При решаването на важни въпроси към тях се обръщат за съдействие представителите на висшата светска и духовна власт. Лицата, които изпълняват тази длъжност, се ползват с немалки правомощия, щом се искат подписите им.²⁹ Заедно с чорбаджията, който е натоварен да изпълнява кметските задължения, е избран и общински съвет от помощници, които имат съвещателни функции. Невъзможността на членовете на общинската управа да влияят върху решенията на кмета създава възможност за злоупотреби, които не могат да бъдат спрени от

28 Христов, Хр. *Българските общини през Възраждането*. С., 1973, с. 25.

29 Грънчаров, М. Към въпроса за чорбаджийството през XVIII и първата четвърт на XIX век. – *Исторически преглед*, 1992, Кн.7, с. 67.

старейшините. Показателен е фактът, че след като чорбаджията започва да злоупотребява с дадените му правомощия и предизвиква негодувание, както в членовете на колектива, така и сред своите помощници, е необходима намесата на свещеника, който да внесе ред във възникналото противоречие и да даде възможност на селяните да изберат нов чорбаджия.

В някои случаи селските първенци в Никополска епархия влизат в противоречие с енорийските свещеници. Причина за тези разногласия са опитите на мисионерите да наложат по-строги правила в начина на живот на паството си. В Трънчевица в началото на двадесетте години на XIX век чорбаджията Неделко изпраща в турския съд отец Томазо, заради желанието на последния да наложи сукмана като по-прилична женска дреха. Съдията осъжда духовника да плати голяма глоба.³⁰ На шести декември 1843 година се провежда първото общо събрание на първенците (чорбаджии) от католическите села в Никополска епархия и техните духовници.³¹ Поводът са нерешените брачни въпроси, касаещи приставането на момите. Епископ Молайони разгласява с декрет решенията, с които трябва да се сложи край на този обичай.³² Въпреки че мисионерите

30 Милетич, Л. *Нови документи...* с. 45. Сведенията се съдържат в описание на „премахнати“ народни обичаи от отец Матео Балдини, писано през 25 февруари 1828 г.

31 Писмо на отец Карло Романо от 1846 г., в което селския първенец на Белене Братан Драгинов се титулува „чорбаджия“ – ДА-Русе, ф. 318к, оп.1, а.е. 18, л. 67.

32 Декретът на епископ Молайони от 1843 г. се пази в ДА-Русе, ф. 318к, оп. 1, а.е. 96, л. 16-17; Срвн. Милетич, Л. *Нашите...*121-122.

успяват да наложат своите по-строги морални норми, тяхното решение се взема съвместно с участието и мнението на селските първенци. Това първо събиране в диоцеза показва, че въпреки доминиращата роля на духовниците, селските чорбаджии в определени случаи стават изразители на народната воля и влизат в противоречие със свещениците си.

Противоречията между енорийските свещеници и селските първенци относно брачната институция възникват отново в Лъжане през 1852 година. Тридесетина селски старейшини протестираат пред църквата с искане да се премахне институцията „калугерки“ и момите да бъдат омъжени. Мисионерът Максим Ардуино не отстъпва пред техния протест и се обръща за съдействие към епископ Анджело Парси, който застава зад решението на свещеника. Тогава лъжанските първенци решават заедно със своите съселяни да спрат всички бракове, докато „калугерките“ не получат разрешение да се омъжват. След намесата на валията Омер паша спорът е разрешен и момите получават право да сключат брак.³³

Правата, които получават всички поданици на султана след двата документа – Гюлханския хатишериф от 1839 г. и Хатихумаюна от 1856 г., дават възможност свободно да се изповядват различни религии в Османската империя. Наред с това се регламентират и структурата на общинското управление и неговите органи. От всяка

³³ Декрет на епископ Парси от 1854 г., който се съхранява в ДА-Русе, ф. 318к, оп. 1, а.е. 96, л.24; Срвн. Милетич, Л. Нашите...117-118. За отбелязване е, че самият Омер паша е помюсюлманчил се вероятно хърватин-католик - Бел. ред.

конфесионална група в определено населено място се избират по двама мухтари (кметове) като право да избира има всеки османски поданик навършил 28 години и който плаща данък най-малко петдесет пиастра годишно. Мухтарите се избират ежегодно и се одобряват от каймакама.³⁴ За всяка конфесионална група в общината се образува старейшински съвет, чиито членове не трябва да бъдат повече от дванадесет и по-малко от трима. Водачите на немюсюлманските религиозни общности участват по право в тези съвети. Прерогативите на старейшините са: да съблюдават за разпределението на данъчната тежест върху населението; да дискутират по въпроси свързани с обществения ред, поддържането на пътищата, развитието на стопанските отношения, както и да решават споровете вътре в своята общност. Противоречия, касаещи представители на различни конфесионални групи трябва да се обсъждат от обединени старейшински съвети. Членовете им се избират за една година, но могат да бъдат преизбирани.³⁵ Целта на реформите е да се поставят органите на местно самоуправление в по-голяма зависимост от османската власт. Мухтарите са длъжни да оповестяват правителствените разпоредби, да събират държавните данъци, да уведомяват членовете на селския колектив при призоваването им на съд и да изпълняват всеки административен акт, с който са натоварени от органите на държавната власт.³⁶

34 Христов, Хр. *Българските общини...* с. 128.

35 Пак там, с. 128.

36 Пак там, с. 129.

Регламентирането на статута на общинските органи става не само чрез държавните закони, но и чрез местни наредби. Такъв документ е Канун-наме за чорбаджилъка (т. е. изпълняването на функциите на чорбаджия) в Търновския санджак от 8 юли 1857 г. Чорбаджията (мухтарят или кметът) има едногодишен мандат, по време на който получава годишен „хак“ (заплата), но ако извърши престъпление преди изтичането на срока на своята служба и бъде осъден от меджлиса, трябва да бъде освободен от служба преждевременно и да бъде наказан съгласно законите. За да бъде избран някой за втори път за чорбаджия, той трябва да изчака две годишен срок. Чорбаджията е длъжен да направи отчет за своята дейност и да подготви нови избори за свой заместник от петнадесет до двадесет дни преди да изтече мандата му. Кандидатът, който получи най-много гласове става чорбаджия през следващата година, а изборът се потвърждава от меджлиса в Търново.³⁷

Новоприетите укази са въведени и в селата на Никополска епархия. Първенците продължават да се титулуват чорбаджии (както са се наричали дотогава), а старейшинските съвети – меджлиси, спазвайки наредбите на администрацията в Османската империя. Първите сведения за избор на чорбаджия в диоцеза са от 1858 г., когато в Белене е избран Ратко Лоринков.³⁸ Човекът,

37 Бобчев С. Канун-наме от 1857 г. за чорбаджилъка в Търновския санджак. – *Сп. на БАН*, кн. 29, 1923, 80-101

38 Доклад на отец Евгений Валенте от 1858 г., в който е посочено името на чорбаджията Ратко Лоринков, подписал се с пръстов отпечатък – ДА-Русе, ф. 318к, оп. 1, а. е.18, л. 63.

който има първостепенна функция в дадения селски колектив, продължава да носи титлата „чорбаджия“. Тя се използва във всички официални документи на Никополска епархия. Наблюдават се две тенденции при използването на тази формулировка. Първата е за обозначаване на председателя на селския съвет (меджлис), а втората – за всички по-първи хора, членове на меджлиса.³⁹

Поради липсата до този момент на достатъчно документи за избора на чорбаджии и меджлиси в Никополска епархия, не може да се представи пълна статистика за всяка година. Наличните данни са за 1861, 1862, 1865, 1867, 1868, 1869, 1872, 1874 и 1877 г. През 1861 г. в Белене за чорбаджия е избран Братан.⁴⁰ На следващата година в Лъжане длъжността заема Стефан Линков. Три години по-късно в Белене е избран Ратко Лоринков, който най-вероятно заема отново този пост през 1867 г. На следващата година – 1868, тази функция се изпълнява от Стефан Пачанков (той ръководи меджлис от 8 човека: Ратко Лоринков е на първо място, Марин Якимов, Павел Яков, Павел Бей, Павел Драков, Стоян Яраков и Франческо Грундович). През 1869 г. година управлението е поето от Никола Пардикринов, а селският съвет включва само четири човека: Стефан Пачанков, Анджело Грандович, Андрей

39 Писмо, подписано от чорбаджиите Иван Тальов на Ореш, Андреа Бенчов на Лъжани и Луле на Трънчевица. – ДА-Русе, ф. 318к, оп. 1, а. е. 33, л. 104.

40 Договор, подписан в Белене през 1861 г. от Братан, чорбаджия на Белене – ДА-Русе, ф. 318к, оп. 1, а. е. 18, л. 72.

Арnaudов и Марко Стоянович.⁴¹ През 1872 г., с избора за нови чорбаджии в Белене, начело отново е поставен Стефан Пачанков.⁴²

Определението на местните органи се запазва и през 1874 година. В документите се среща титулатурата чорбаджия навсички членовена меджлиса в определеното селище. Така например за Ореш е дадено името на Иван Талагио, заверено с общинския печат на меджлиса на селото. За Лъжане е дадено името на Андреа Банчов – с определението чорбаджия на целия меджлис на горепосоченото селище, заверен с печата на общината. Луне Серафим е човекът, който изпълнява кметските задължения в Трънчевица, а след името му е дадена същата титулатура и съответната заверка с печат.⁴³ В Белене през 1877 г. за чорбаджия е избран Йозо Чанков. До този момент не са открити документи, в които да е регистриран изборът на чорбаджии и меджлиси в другите села на епархията.⁴⁴

* * *

Много преди реформите в Османската империя през тридесетте години на деветнадесети век, покореното население в българските земи има свои кнезове, кехаи, чорбаджии и други подобни първенци и старейшини.

41 Списък с чорбаджиите и меджлисите с техните пръстови отпечатащи и печатите на селските общини – ДА-Русе, ф. 318 к, оп. 1, а .е. 18, л. 56-73.

42 Списък с избора на нов чорбаджия – Пак там, л. 154.

43 Писмо на чорбаджиите от Ореш, Лъжане и Трънчевица. В същият документ е приложен и списък с имената на 40 човека от Белене – Пак там, л. 104.

44 Писмо от 1877 г. – Пак там, л. 154.

След въвеждането на мухтарската институция те продължават да съблюдават предишните си задължения и да се наричат по старому. Същевременно броят на употребяваните звания за селските първенци се разширява с още един – мухтар. За селата на Никополска епархия в документите до този момент титлата „мухтар“ не се среща. Вместо използваната през седемнадесети век титла „кмет“ през осемнадесети век се налага чорбаджия, която продължава да се употребява до Освобождението. Ако преди танзиматските реформи общинското самоуправление на българите съществува предимно по силата на традициите и се дължи на самоинициативата на раята, то след преобразованията става част от турската управленческа система.⁴⁵

В течение на два века не се променят структурата и дейността на органите на местно самоуправление на приелите католицизма павликяни, а само техните имена. С приемането на католицизма от еретиците се засилва ролята на мисионерите в техните обществени дела (по-малко осезаема през осемнадесети век и чувствително нараснала през деветнадесетото столетие). Регулирането на обществените отношения между членовете на селския колектив е съобразено с административната система в държавата на султана, като отразява сложното взаимодействие на заварени и привнесени функции и термини.

45 Манолова, М. Правното положение на българската община през последните десетилетия на османското владичество. – *Известия на Института за правни науки*, Т. XXI, с. 191.

HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE FUNCTIONS AND TITLES OF LOCAL POWER BODIES OF THE CATHOLIC BULGARIANS IN NORTHERN BULGARIA DURING THE PERIOD 1700-1878

Radoslav Spasov

Long time before the *Tanzimat* reforms began the conquered Bulgarian population had its own *knezove*, *kehai*, *chorbadji* and similar notables and elders. After the introduction of the *Mukhtar* system they continued to follow their old duties and bore their old names. Meanwhile the number of the existing titles increased with one more position – that of the *mukhtar*. In the villages in Nikopol eparchy the documents didn't mention the title of *mukhtar*. Instead of the title of *kmet* used in the 17th during the next century *chorbadji* position was established. Before *Tanzimat* reforms the local self-government among the Bulgarians existed on the strength of traditions. After *Tanzimat* began the local self-government became part of the Turkish government system.

In the course of two centuries the local bodies among the Catholic Paulicians in Northern Bulgaria did not change their structure and activities. They changed only the names of the respective titles and positions. The regulation of the social relationship among the members of the village communities was conformable to the administrative system in the sultan's state reflecting the complicated interaction between the functions and terms which had already existed

and those brought by the conquerors.